

एकात्मिक बाल विकास सेवायोजनेतर्गत कार्यरत असलेल्या अंगणवाडी सेविका, मदतनीस, मिनी अंगणवाडी सेविका यांचे सेवासमाप्तीचे वय निश्चित करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
महिला व बाल विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: एबावि-२०१७/प्र.क्र.२७९/का.६
नवीन प्रशासन भवन, ३ रा मजला,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.
दिनांक : ३० नोव्हेंबर, २०१८

- वाचा :-** (१) महिला व बाल विभाग, शासन निर्णय क्र.एबावि-२०१२/प्र.क्र.४२९/का.६,
दिनांक १३ ऑगस्ट २०१४
(२) महिला व बाल विभाग, शासन निर्णय क्र.एबावि-२०१७/प्र.क्र.१०३/का.६,
दिनांक २३ फेब्रुवारी २०१८
(३) महिला व बाल विभाग, शासन निर्णय क्र.एबावि-२०१८/प्र.क्र.२०२/का.६,
दिनांक ८ ऑक्टोबर २०१८
(४) मा.मंत्रिमंडळाची दिनांक १३ नोव्हेंबर २०१८ रोजी झालेल्या बैठकीतील निर्णय

प्रस्तावना :-

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना या केंद्र पुरस्कृत योजनेतर्गत अंगणवाडी केंद्रात अंगणवाडी सेविका व मदतनीस आणि मिनी अंगणवाडी केंद्रात मिनी अंगणवाडी सेविका हे मानधनी कर्मचारी कार्यरत असतात. अंगणवाडी / मिनी अंगणवाडी केंद्रात ० ते ६ वर्षे वयोगटातील बालके, गर्भवती व स्तनदा माता यांना पुरक पोषण आहार, पूर्व शालेय शिक्षण या सेवा दररोज तसेच लसीकरण, आरोग्य तपासणी, आरोग्य संदर्भ सेवा आणि पोषण व आरोग्य विषय शिक्षण या आरोग्य विषयक सेवा प्राथमिक आरोग्य केंद्राच्या मदतीने दिल्या जातात. अंगणवाडी केंद्राचे लाभार्थी त्यांना देण्यात येणाऱ्या सेवा पाहता, त्या नियमितपणे लाभार्थ्यांना पुरविणे, देशाची भावी पिढी निरोगी व सुदृढ रहावी या दृष्टिकोनातून आवश्यक आहे.

२. एकात्मिक बाल विकास सेवायोजना ही योजना जरी केंद्रपुरस्कृत असली तरी केंद्र हिस्सा ६०% प्रमाणे केंद्राकडून मंजूर APIP प्रमाणात निधी उपलब्ध करून देण्यात येत नाही. सेविकांच्या मानधनासाठी देखिल निधी वेळेवर केंद्राकडून उपलब्ध होत नसल्यामुळे राज्याला स्व:निधीमधून मानधन अदा करावे लागत आहे. भारतातील काही राज्यात सेविकांची सेवा समाप्तीचे वय ६० वर्षे आहे.
३. एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेतर्गत अंगणवाडी सेविका, मिनी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस हे मानधनी कर्मचारी असल्यामुळे, त्यांना शासकीय कर्मचा-यांप्रमाणे नियत वयोमानाचे सेवानिवृत्तीच्या वयाची अट म्हणजे ५८ वर्षे वयाची अट लागू नाही. मानधनी सेवा त्यांचे वय ६५ वर्षे पूर्ण होईपर्यंत किंवा त्या शारीरिकदृष्ट्या काम करण्यास सक्षम नसल्यास यापैकी जे आधी घडेल तोपर्यंत अंगणवाडी सेविका, मदतनीस व मिनी अंगणवाडी सेविका ह्या मानधनी सेवेवर काम करू शकतात अशी तरतुद दिनांक १३ ऑगस्ट २०१४ च्या शासन निर्णयात करण्यात आलेली होती. अंगणवाडी

सेविकांच्या मानधनवाढीच्या अनुषंगाने संघटनेसोबत झालेल्या चर्चेच्यावेळी सेविकांच्या सेवानिवृत्तीचे वय ६० वर्षे करण्याबाबत विचारविनिमय झालेला होता. तसेच सेविकांच्या मानधनवाढीबाबत विचारविनिमय करताना राज्य मंत्रिमंडळाने अंगणवाडी सेविका, मिनी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस यांचे सेवासमाप्तीचे वय ६५ वरून ६० वर्षे करण्याचा निर्णय घेतलेला आहे. त्यानुसार अंगणवाडी सेविका, मिनी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस ह्या मानधनी कर्मचारी यांचे सेवानिवृत्तीचे वय वयाची ६० वर्षे करणे, मानधनात वाढ करणे याबाबतचा शासन निर्णय दिनांक २३ फेब्रुवारी २०१८ रोजी निर्गमित करण्यात आलेला आहे.

४. अंगणवाडी सेविका, मदतनीस व मिनी अंगणवाडी सेविका यांचे सेवा समाप्तीचे वय वयाची ६५ वर्षे ठेवण्याबाबत विधानमंडळात सन्माननीय विधानसभा/विधानपरिषद सदस्य यांनी मार्च-२०१८ च्या अधिवेशनात मागणी केलेली होती. त्यानुषंगाने कार्यरत असलेल्या सेविकांचे सेवा समाप्तीचे वय वयाची ६५ वर्षे काही अटीच्या अधीन राहून ठेवण्याबाबत विचार करण्यात येईल असे आश्वासन मा.मंत्री (म.व बा.वि.) यांनी सभागृहास दिलेले होते. याबाबत दिनांक १४ मार्च २०१८ रोजी अंगणवाडी सेविकांच्या संघटनांसोबत विधानमंडळात मा.मंत्री (म.व बा.वि.) यांच्या दालनात झालेल्या बैठकीत सध्या कार्यरत असलेल्या व वयाची ६० वर्षे किंवा त्यापेक्षा अधिक वय असलेल्या सेविकांची वैद्यकीय तपासणी करून त्या सेवेस पात्र असल्याचे सक्षम वैद्यकीय अधिका-यांचे प्रमाणपत्र सादर केल्यास त्यांना वयाची ६५ वर्षे होईपर्यंत किंवा त्यांची सेवा समाप्त करण्याचा निर्णय सक्षम प्राधिका-यांने घेतल्यास यापैकी जे आधी घडेल तोपर्यंत मानधनी सेवेत ठेवण्याबाबत संघटनेने मागणी केलेली होती. मात्र यापुढे नविन नियुक्त होणा-या पदोन्नती मिळालेल्या सेविकांची सेवा समाप्ती ही वयाची ६० वर्षे पूर्ण केल्यानंतर समाप्त करण्यात यावी, असा निर्णय बैठकीत घेण्यात आलेला आहे. त्यानुषंगाने मंत्रिमंडळाच्या मान्यतेने धोरणात्मक निर्णय घेण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

एकात्मिक बाल विकास सेवायोजनेतर्गत अंगणवाडी केंद्रात कार्यरत असलेल्या अंगणवाडी सेविका, मिनी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस ह्या मानधनी कर्मचा-यांवर केंद्र शासनाने सोपविलेल्या जबाबदा-या पहाता त्या शारीरीकदृष्ट्या काम करण्यास सक्षम असणे आवश्यक आहे. सर्व साधारणपणे वयाच्या ६० वर्षांनंतर कोणत्याही व्यक्तीस सक्षमपणे काम करण्यास वैद्यकीय कारणास्तव अडचणी येतात. त्यामुळे वयाची ६० वर्षे पूर्ण झालेल्या व्यक्तींची वैद्यकीय तपासणी करणे आवश्यक आहे. दिनांक १ डिसेंबर २०१८ रोजी वयाची ६० वर्षे पूर्ण केलेल्या /पूर्ण करणा-या अंगणवाडी सेविका/ मदतनीस/ मिनी अंगणवाडी सेविका यांची वैद्यकीय तपासणी करून त्या सेविका म्हणून काम करण्यास पात्र आहेत काय याबाबत सक्षम वैद्यकीय अधिका-यांचे प्रमाणपत्र सादर केल्यानंतरच त्यांना मानधनी सेवेत ठेवण्याबाबतचा निर्णय शासनाने घेतला आहे. (वैद्यकीय प्रमाणपत्राचा नमुना सोबत जोडला आहे)

त्यानुसार वैद्यकीय प्रमाणपत्र सादर करणा-या अंगणवाडी सेविका, मिनी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस यांना वयाची ६० वर्षे पूर्ण केल्यानंतर वयाची ६५ वर्षे पूर्ण होईपर्यंत किंवा प्रशासकीय कारणास्तव/ वैद्यकीय कारणास्तव त्यांची मानधनी सेवा समाप्त करण्याचा निर्णय सक्षम प्राधिका-यांने घेतल्यास अशा सेविकांची मानधनी सेवा आदेशाच्या दिनांकापासून समाप्त होईल. याप्रमाणे अंगणवाडी सेविका, मिनी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस यांना मानधनी सेवेत ठेवण्यास शासन मंजूरी देत आहे. त्यासाठी खालीलप्रमाणे कार्यपद्धती अनुसरण्यात यावी.

- १) अंगणवाडी सेविका/मदतनीस/मिनी अंगणवाडी सेविका हयांनी वयाची ६० वर्षे मानधनी सेवा पुर्ण केल्यानंतर शारिरीकदृष्ट्या अंगणवाडी केंद्रात यापुढे काम करण्यास सक्षम असून प्रथमतः त्या पुढील **तीन वर्षे** म्हणजे वयाची ६३ वर्षे होईपर्यंत व त्यानंतर वयाची ६३ वर्षे पुर्ण केल्यानंतर पुढील **दोन वर्षे** म्हणजे वयाची ६५ वर्षे पुर्ण होईपर्यंत काम करण्यास पात्र आहेत असे जिल्ह्याच्या जिल्हा शल्य चिकित्सक यांचे वैद्यकीय प्रमाणपत्र (आदिवासी व ग्रामीण प्रकल्पांसाठी) तसेच नागरी भागासाठी शासकीय रुग्णालयाचे अधीक्षक / वैद्यकीय मंडळ) **मानधनी सेवा कालावधीत दोन वेळा** सादर करणा-या अंगणवाडी सेविका /मदतनीस /मिनी अंगणवाडी सेविका यांनाच **दिनांक ३१ जानेवारी २०१९** नंतर मानधनी सेवेत ठेवण्यात यावे. सदर प्रमाणपत्र सादर न करणा-या अंगणवाडी सेविका /मदतनीस /मिनी अंगणवाडी सेविका यांची सेवा **दिनांक ३१ जानेवारी २०१९** नंतर आपोआपच समाप्त होईल.
- २) अंगणवाडी सेविका/मदतनीस/मिनी अंगणवाडी सेविका हयांनी वयाची ६० वर्षे पुर्ण केल्यानंतर त्यांना वैद्यकीय प्रमाणपत्र सादर करण्याबाबत बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनी अंगणवाडी सेविकेला कळविल्यानंतर तीची वैद्यकीय तपासणी करून जिल्हा शल्य चिकित्सक यांनी **प्रथम तीन वर्षासाठी** मानधनी सेवा करण्यास पात्र असल्यास वैद्यकीय प्रमाणपत्र द्यावे. त्यानंतर वयाची ६३ वर्षे पुर्ण केल्यानंतर **दोन वर्षासाठी** वैद्यकीय प्रमाणपत्र द्यावे, अशी कार्यपद्धती अनुसरण्यात यावी.
- ३) कार्यरत असलेल्या अंगणवाडी सेविका/मदतनीस/मिनी अंगणवाडी सेविका यांनी वयाची ६० वर्षे मानधनी सेवा पुर्ण केल्यानंतर त्या काम करण्यास सक्षम असल्याबाबतचे वैद्यकीय प्रमाणपत्र सादर करण्याबाबत बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनी सदर सेविका/मदतनीस ही ज्या दिनांक वयाची ६० वर्षे पुर्ण करील त्या दिनांकापासून **आठ दिवसात** लेखी कळविल्यानंतर **दोन महिन्यात** संबंधित सक्षम प्राधिका-याचे काम करण्यास पात्र असल्याचे वैद्यकीय प्रमाणपत्र सादर करणे संबंधित सेविकांवर/मदतनीस यांच्यावर बंधनकारक करण्यात येत आहे.
- ४) बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (ग्रामीण/नागरी/आदिवासी प्रकल्प) यांनी सेविका/मदतनीस यांची वैद्यकीय तपासणी करण्याबाबत संबंधित जिल्ह्याचे जिल्हा शल्य चिकित्सक/ वैद्यकीय मंडळे यांना लेखी विनंती पत्र दिल्यानंतर जिल्हा शल्य चिकित्सक / वैद्यकीय मंडळे यांनी सेविकांची आवश्यक वैद्यकीय तपासणी करून त्यांना **शासनाने विहित केलेल्या नमुन्यात मोफत प्रमाणपत्र द्यावे. याबाबत कोणतेही शुल्क त्यांच्याकडून घेण्यात येऊ नये.**
- ५) **दिनांक १ नोव्हेंबर २०१८** पासून नव्याने नियुक्त करण्यात येणा-या अंगणवाडी सेविका /मदतनीस /मिनी अंगणवाडी सेविका यांची मानधनी पदाची सेवासमाप्ती ही वयाची ६० वर्षे राहिल. तसेच मदतनीस मधून अंगणवाडी सेविका म्हणून पदोन्नती मिळाल्यास अशा सेविकांचे सेवासमाप्ती ही वयाची ६० वर्षे राहिल.
- ६) अंगणवाडी सेविका/मदतनीस/मिनी अंगणवाडी सेविका हयांनी वयाची ६० वर्षे मानधनी सेवा पुर्ण केल्यानंतर त्यांना आठ दिवसात वैद्यकीय प्रमाणपत्र सादर करण्याबाबत लेखी न कळविल्यास संबंधित बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (ग्रामीण/नागरी/आदिवासी प्रकल्प) यांच्यावर जबाबदारी निश्चित करून आयुक्त,एकात्मिक बाल विकास सेवायोजना,नवी मुंबई यांनी कारवाई करावी.
- ७) अंगणवाड्यांच्या एकत्रिकरणानंतर मदतनीस हीची अंगणवाडी सेविका म्हणून नेमणुक केल्यास सदर सेविकेची मानधनी सेवा ही वयाची ६० वर्षे राहिल.
- ८) अंगणवाडी सेविका/मदतनीस/मिनी अंगणवाडी सेविका हया वयाची ६० वर्षे किंवा ६५ वर्षे पुर्ण करण्यापूर्वी प्रशासकीय कारणास्तव/वैद्यकीय कारणास्तव त्यांची मानधनी सेवा समाप्त करण्याचा

निर्णय सक्षम प्राधिका-यांने घेतल्यास अशा सेविकांची मानधनी सेवा आदेशाच्या दिनांकापासून समाप्त होईल.

१) अंगणवाडी केंद्राचे कामकाज, माहिती संकलनाचे कामकाज डिजीटल होत असून अंगणवाडी बाबतच्या नोंदी Common Application Software मध्ये भरावयाच्या असल्याने अंगणवाडी सेविका यांना तांत्रिक ज्ञान असावे याकरिता वेळोवेळी अंगणवाडी सेविका/मिनी अंगणवाडी सेविका/ मदतनीस यांचेकरिता प्राविण्य परिक्षा आयोजित करण्यात यावी. अशी परिक्षेची कार्यपद्धती आयुक्त एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, नवी मुंबई यांनी तयार करून क्षेत्रिय यंत्रणेस कळवावी.

२. अंगणवाडी सेविका, मिनी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस हया मानधनी सेविकांच्या नियुक्तीच्या उर्वरित अटी व शर्ती दिनांक १३ ऑगस्ट २०१४ च्या शासन निर्णयात नमुद केल्यानुसार लागू रहातील.

हा शासन निर्णय मा.मंत्रिमंडळाच्या दिनांक १३ नोव्हेंबर २०१८ च्या बैठकीत मिळालेल्या मान्यतेनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१८१२०३१५२३१०४१३० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

(ला. रा. गुजर)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मा. मंत्री / राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
४. मा.मंत्री/राज्यमंत्री, आदिवासी विकास विभाग यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
५. मा.मंत्री/राज्यमंत्री, सार्वजनिक आरोग्य विभाग यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
६. सर्व मंत्री/राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
७. मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांचे वरिष्ठ स्वीय सहाय्य
८. प्रधान सचिव, विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई
९. प्रधान सचिव, (सार्वजनिक आरोग्य) सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१०. प्रधान सचिव (आदिवासी विकास), आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
११. सचिव (महिला व बाल विकास), महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१२. सचिव (ग्रामविकास), ग्रामविकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१३. आयुक्त, महिला व बाल विकास, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

- १४.आयुक्त,एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना,नवी मुंबई
- १५.आयुक्त,आदिवासी विकास,नाशिक
- १६.सर्व मंत्रालयीन विभाग
- १७.सर्व विभागीय आयुक्त
- १८.सर्व जिल्हाधिकारी
- १९.सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद
- २०.सर्व महानगरपालिका आयुक्त, महानगरपालिका
- २१.महासंचालक, राजमाता जिजाऊ माता-बाल आरोग्य व पोषण मिशन, मुंबई
- २२.सर्व विभागीय उपायुक्त, महिला व बाल विकास
- २३.सर्व महिला व बाल विकास अधिकारी (जिल्हा परिषद)
- २४.सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (नागरी/ग्रामीण/आदिवासी)
- २५.सर्व मुख्य अधिकारी, नगरपालिका,
- २६.सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी
- २७.महिला व बाल विकास विभागातील सर्व कार्यासने
- २८.निवड नस्ती (कार्यासन ६).

(अंगणवाडी सेविका, मिनी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस हया मानधनी पदावर काम करणा-या सेविकांची वयाची ६० वर्षे पुर्ण केल्यानंतर वैद्यकीय तपासणी करुन सक्षम वैद्यकीय प्राधिकारी यांनी द्यावयाचे प्रमाणपत्र)

शासकीय रुग्णालय /वैद्यकीय मंडळ

प्रमाणपत्र

एकात्मिक बाल विकास सेवायोजनेतर्गत अंगणवाडी केंद्रात अंगणवाडी सेविका, मिनी अंगणवाडी सेविका व मदतनीस हे मानधनी कर्मचारी कार्यरत आहेत. अंगणवाडी / मिनी अंगणवाडी केंद्रात ० ते ६ वर्षे वयोगटातील बालके, गर्भवती व स्तनदा माता यांना पुरक पोषण आहार, पूर्व शालेय शिक्षण या सेवा दररोज तसेच लसीकरण, आरोग्य तपासणी, आरोग्य संदर्भ सेवा, घरभेटी आणि पोषण व आरोग्य विषय शिक्षण या आरोग्य विषयक सेवा प्राथमिक आरोग्य केंद्राच्या मदतीने दिल्या जातात. केंद्र शासनाने सेविकांवर सोपविलेली कामे व जबाबदा-या पहाता त्या शारीरीकदृष्ट्या काम करण्यास सक्षम असणे आवश्यक आहे.

२. श्रीमती ..... अंगणवाडी केंद्र ..... गाव ..... ता..... जिल्हा..... या ठिकाणी (अंगणवाडी सेविका/ मिनी अंगणवाडी सेविका/ मदतनीस) म्हणून कार्यरत आहेत. त्यांची जन्मतारीख..... अशी असून आज दिनांक ..... रोजी त्यांनी वयाची ६० वर्षे पुर्ण केलेली आहेत.

३. श्रीमती..... हयांची शारिरिक वैद्यकीय तपासणी (प्रमाणपत्रात सेविका /मदतनीस यांच्या Hb ,BP, Blood Sugar याबाबत तपासणीचा स्पष्ट उल्लेख करण्यात यावा.) केली असता त्या माझ्या मते अजून ३ वर्षे (वयाची ६० वर्षे पुर्ण केल्यानंतर तपासणीसाठी पाठविण्यात आले असल्यास) वयाची ६३ वर्षे होईपर्यंत / (जर वयाच्या ६३ व्या वर्षी तपासणीसाठी पाठविण्यात आले असल्यास) अजून २ वर्षे म्हणजे वयाची ६५ वर्षे होईपर्यंत मानधनी पदावर काम करू शकतील, असे माझे मत असल्याचे मी प्रमाणित करीत आहे.

दिनांक :- / /२०

ठिकाण :-

(जिल्हा शल्य चिकित्सक/अधिक्षक/वैद्यकीय मंडळ)

नाव व स्वाक्षरी शिक्क्यासह